«ԻՆՏԵՐԱԿՏԻՎ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ»
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ 2022

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ <<ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ>> ԷՊՈՍԸ ՝ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՀԱՎԱՏԱՄՔԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱԿԱՌՈՒՅՑ (ՆՈՐ ՀԱՅԱՑՔ)

ԱՌԱՐԿԱ՝ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՂԻՆԱԿ՝ ԱՐՄԻՆԵ ԽՍՐԱՅԵԼՅԱՆ

ՈՒՍ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ՝
ՀՀ ԼՈՌՈՒ ՄԱՐԶԻ §ՍՏԵՓԱՆԱՎԱՆԻ N 1 ՎԱՐԺԱՐԱՆ¦ ՊՈԱԿ

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Մ. Գ. Դ., ԴՈՑԵՆՏ, ՌԲԱ ՊՐՈՖԵՍՈՐ Ա.ԾԱՏՈՒՐՅԱՆ

Ստեփանավան 2022 թ.

Ներածություն

Տարիներ շարունակ դպրոցական դասագրքերով և մանկավարժների հասկանալի լռությամբ մեզ մատուցվել է հերոսական մի պատմություն , որով սնվել , հպարտացել, կրկին ու կրկին արարվել ենք դարերի համար : Բայց բանավոր ու գրավոր <<լռության>> խորքից ճշմարտությունը միշտ << սպասել >> է իր օրվան , սպասել են և մեր մեծերը :

Այլևս խոսել << Սասնա Տուն >> (<<Սասնա Ծռեր >> , << Քաջանց Տուն >>) էպոսի մասին որպես հազարամյա էպոս `անհեթեթություն է :

Հայկականէպոսըխորհրդապաշտականհնագույնհենքովկրոնամիստիկականկ ոթողէ : Այնսովորականմիպատմությունչէ , որառասպելականացելէժամանակիխորհրդով , ո՛չ , ամեննին : Այննախահնդեվրոպականնախամայրլեզվովխոսողժողովրդինպատկանողքրմականբ արձրագույնուսմունքէ , որներկայացնումէ**արարչության , համաստեղություններովերկնակամարիձևավորմանմարդկությանհոգևորընթացքի**մ ասինգիտականգիտելիք : Ընդհանրապես, բոլորհնագունժողովուրդներիէպոսներնիրենցհիմքումհոգևորեն , տիեզերաճանաչողությաննմարդուաստվածայինկոչմանմասինմեկնություններեն : Հնագույնէպոս – հավատամքներնիրենցարտաքինպատումիներքուններքինասելիք , դրանքթաքնագիտականգիտելիքներեն : Հնագույնտաճարներիկործանումիցհետոհավատամք – էպոսներըտարածվելենժողովրդիմեջ , պատմվելուերգվելենասացողներիկողմից (օր.`գողթաներգիչների) , ովքերհավատամքայինկառույցընկալելովորպեսսյուժետայինպատում , հարմարեցրելենայննորհավատամքին ( հաճախպարտադրված) ուիրենցիցոչհեռուընկածպատմականանցքերին ` հինպատումինհաղորդելովժողովրդականբանահյուսությանըհատուկգծեր (սանախապայմանէ) `հումոր ,չափազանցություն, անկեղծություն, կենցաղայինդրվագներ , կենարարշունչ : Այսպիսովմշտապեսկենդանիենպահելայն , նորամենակարևորնէ ` փրկելմոռացումիցուանդառնալիոչնչացումից :

Այսօրվաղդյուցազներգություններըայնհավատամքայինկոթողներնեն , որիհինժամանակներումձևավորելենմարդկայինհոգևորբարոյականնկարագիրը :

Հնահույնհավատամքայինպատումներումփորձելենբացատրելգոյությանգաղտ նիքըևմեկնաբանելբնությունը ` որպեսհոգևոր – աներևույթսֆերայի( ոլորտ) տրանսֆորմացիա ` նյութականացվածպրոեկցիա :*

<<ՍասնաԾռեր>>ընսհնագույնժամանակներիաշխարհճանաչողությաննարարչ ությանմասինվիպականացվածպատում- կառույցէ : Եվբավականէայնհրամցնելնախկին<< ոճովուոգով>> : Մենքպարտավորենքհայմարդուարժեհամակարգիհիմքումդնելսրբազանգիտելիքը՝ հ անձինէպոսիևպահպանվածառասպելների,ինչպեսևարելենմերիհանալիմանկավարժ ներըևմերիմաստունմեծերը :Հայմանկանը ,բնականաբար, նրանգիտակցելիընկալելիմակարդակովգիտելիքպետքէտրվի , բայցոչերբեքմոտանցյալումմեկնաբանելիընդունելիգեղեցիկ,սակայնթերություրգիտ ելիք:Ինչու՞ենհայմանուկը,հայպատանինուերիտասարդըմինչօրսայնպեսղյութվածհու նականուեգիպտականլեգենդներով, ինչու՞չենկարողանումհպարտանալազգայինով,սովորելազգայինից,սեփականից : Ծանոթհարցադրումէ,այնպեսչէ՞:

Ուրեմնհետևենքմերդյուցազնիուղերձին , միամտաբարչկարծենք,թեայնսոսկթշնամունէուղղված,ո՛չ , ամեննին :

Ովքընածէ՝ արթունկացեք…

1.ԱրթուրԱրմին<< ՍասնաՏուն>>հնագույնհավատամք-էպոս , մասII

Ցավոք, ժամանակինպատմաքաղաքականհանգամանքներիցելնելով(պարտադրվելով)՝մերմեծերը (Մ. Աբեղյան , Կ. ՄելիքՕհանջանյան) էպոսըներկայացնելովորպես 7-10-րդդարերիպատմականդեպքերիմասինժողովրդականարձագանք – պատումներ ՝այն<<հացրին>>միջինդարեր :

Հետևանքիուպատճառիտեղերըփոխելով , արհամարհելովնչհասկանալովժամանակագրություն , ճարտարապետություն , տաղաչափություն՝ ժամանակիպատմաբաններնուբանասերներըընդունումէին (ցավոք,նաևբանասերները) , որժողովրդականպայքարիհետկապվածդեպքերըևպատմականիրականդեմքերըհետ ագայումաստվածներիենվերածվելևհանդիսացելարարչությանմասինկոսմիկական ավատամքայինպատումներիատաղձ : Բայցցայսօրարդենգիտնականներիցշատերինպարզէ , որհնագույնքրմականտաճարներիկոսմիկականգիտելիքնէժամանակիընթացքումվեր ապատմվելով ՝ հարմարվելպատմականդեպքերինուդեմքերին : Ի՞նչիմանայինբանասերները , որՔեռիԹորոսըչէրկարողԹեոդորոսՌշտունինլինել (7-րդդար), քանզիհնագույն**Թոր –Թհոր-Թեշուբ/Թեյշիբան/**աստվածությունն է /Թեյշուբաստվածությանըավելիուշկանդրադառնանք/:

Հայտնիէ , որհայ –արամներըհայոցլեռնաշխարհիցտարածվելովդեպիհյուսիս, անցնելովՍկանդինավյանտարածքներով ՝ դարձելենբրիտներինախնիները :

ՀայերըՍկանդինավիայինտվեցիննրանցգերագույնաստվածԹորին/Amarud + Marutukkum/ ԱմարութՄարութԳամ ՝ ՄարութԹոր+Գամեր+ԱրամԱստծուն :

ԹորԳամ –Մուրճ-Թակի , Թազի , ԳամիՏերը

ԹորիիրաշագործգործիքներիցէինՄուրճ- Թակը , ՈւթաստղԱրքայականԹազը, որըհայկականմշակույթումունիՄեծՄուրճ ,ՊողպատեՄուրճգաղափարը , ունիթաք-թակ –միակիմաստը/թակլաճ,մինուճար/ ,ունիթազելու/թակելու/,խփելու ,զարկի,ամրացնելու ,հարվածովկնքելուգաղափարը, գամ-մեխիգլխինխփելովամրացնելուգաղափարը /Դավիթիրթուրիջեցուց,տարավ , բերեց ,բարձրացուցէղթուր ,համբուրեց,դրեցճակտին,ասաց.- Մարե ,-էսմեկզարկքոխաթեր: */ ԱյսգաղափարնենկրումնաևԹազըևԹազավորը : Հայոցարքայականթազնէ ,որունեցելէհաստատող , կնքող , գամողգաղափար :

,,Թոր,, և ,,որոտ,,- Թորը՝ բնությանտարերք

Թորըկայծակի , որոտի,փոթորկի , անձրևինպտղաբերությանաստվածնէ :

ՍկանդինավյանԹորըՀայոցՄարութԹոզԱրամմանէ :

<<ՍասունցիԴավիթ>>, էջ 245/1/

ՍկանդինավանունըևսառնչվումէՀայկիառեղծվածիհետ.

Հ-ս +Կայ+դի+նավ - Հայ. Կիէնինպատկանողքառանիվնավիմասինէխոսքը

Սկանդին-**Հս+Կայ+ան+դի** /ԱրդինքաղաքիցգնացածդիցնէրՀայկը-Ան-էնդիցգաղափարով/

ՀայկիսերնդիցէրԹորԱստվածը,/թեևԱստվածաշունչըհակառակնէպնդում/ ՇիկամորուսիսկաԱստվածը ՝ օժտվածամենակործանուժով ,որըկարողէրմինստելովամբողջականցուլուտել(էպոսներում,ընդհանրապեսիավատ ամքայինկարգակառույցներումնմանատիպօրինակներըչպետքէընկալելբառացի,դրա նքգաղտնագրերիձևովփոխանցվողգիտելիքներենաստեղատներիմասին:Այլաբանությ ունանվանելըևճիշտչէ) : ԹորըերկնքովսլանումէԱյծերլծածհսկայականբրոնզեկառքով : ԹորնուներնաևպողպատյաձեռնոցներևուժըբազմապատկողԳոտինևԳամը : ԳամըհանդիսանումէրՏիեզերքիկենտրոն -բևեռը: ԱյսամենովԹորըդառնումէրանհաղթահարելի : Բայցդառնանքկրկինմերէպոսին,համեմատենք.

ԵսկուզեմքենեիմհորԳուտնիզլխին,

Եսկուզեմքենեիմհոր Կապանդաղիֆեն,

Եսկուզեմքենեիմհոր Քամարնմեջքին,

Եսկուզեմքենեիմհոր Շալվարնիոտին,

Եսկուզեմքենեիմհոր Կոշիկնիոտին,

Եսկուզեմքենեիմհոր Խաչ Պատերազմին…*

Անհաղթահարելիեն,անշուշտ , հայոցՍասնաԾռերըև:ՍերելովԱնանունԱստծուց, լինելովնախնականիրածին- ջրածինէակներ՝նրանքպատասխանատվությունենկրումսերունդներիառաջ : Եվիրենցառաքելությունըկրելուհամարիվերուստ ,,վարձատրվում ,, ենրկնածինօգնականներով:

Սանասարծնվումեջորմտավ,

ՏեսավԾովայինձին , ՔուռկիկՋալալին,

Էնտեղկապուկ , թամքսաղաֆինվերանպատրաստ,

ԷրկնուցիջածԹուրԿեծակինվերանկախած…

/երգէ- ,,ՍասունցիԴավիթ,, էջ 225/1//

,,ՍասունցիԴավիթ,, էջ 39-40

Այժմ,ինձհամարզոնեմշտապեսառեղծվածայինԽաչ - Պատերազմին-Խաչ-Պատարազին-իմասին. էպոսինքիչթեշատծանոթանալուցհետո, իմ<<անզիտակից>>ուզիտակցականողջկյանքիընթացքումփնտրելեմինձհամարայսա ռեղծվածիպատասխանը : Ի՞նչէԽաչ- Պատերազմին : Ինձհանզիստչտվողշատհարցերիպատասխաններնարդենգիտեմ ՝որտեղփնտրել : ԱռաջիններիթինշնորհակալեմմերփառահեղբանահավաքտիկկինԱրուսյակՍահակյան իննիզորհայազետԱրթուրԱրմինին : Փաստորենոչինչէլանհասկանալիչէ,եթեբացատրողըգիտնականնէէպոսագետը :

ՀնագույնաստղագիտությանմեջԱնգղիհամաստեղությունը,որնայսօրհայտնիէԿարա պիհամաստեղությունանունով,մերէպոսումայներկնայիննշաննէ , որիաջորդաբարիջնումէգլխավորդիցերիաջքբազուկին : Խաչ-Պատրազինըզերագույնաստվածությանսիմվոլըիանդիսացողթռչուննէ ,այնվերաբերումէՀյուսիսայինԽաչի՝Կարապիհամաստեղությանը : ԿարապիհամաստեղությունըգտնվումէԾիրԿաթինի ՝երկնային<<գետ-ծովի>>կենտրոնում(նաև՝ Երկներերկին,երկներերկիր,երկներևծովնծիրանի) : ՀենցայդծովիմիջիցբխածաղբյուրիցէխմումԾովինարըևիղիանումզերբնականերկվոր

ակներով(Երկվորյակիհամաստեղությանմասինգվողտարբերձևերով**միայննինագույն էպոսներում**էպատկերացումտրվում) : Փաստորենայսառեղծված-բառիստուգաբանությունըպարզումէ , որայսխորհրդանշանը

1.հայրէ-նախահնդեվրոպական՝ Pater

2.քառաթևխաչէ

3.թռչողէ

4.պահպանիչէ

ՀետագայումայնվերէածվումԱգռավաքարի:Հնագույնհավատամքում**Միհր-Միթրա-Մհեր**աստվածությանխորհրդանիշ-ուղեկիցնէսնթռչունը : ՀետագայումայդթռչնիվերաիմաստավորումըէպոսումհանդիսանումէԱգռավաքարը: ԻսկԱգռավաքարըխորհրդանշումէբարձրագույն**Միտք-Ոգին** :

Հե՛յ, Սանասար , էլիվե՛ր:

ԽաչՊատերազմինկո՛էստեղէ/

Էլի՛, յոթծունր , աղոթքառջևարա,

Արժանըլնիս,քեզկըհասնի ,

Դնեսվերքոաջթևին , որդարբչառնի :*

,,ՍասունցիԴավիթ,, էջ 40

ԻսկՔուռկիկՋալալինտիեզերականցածրադիր, կենդանական**Շունչ-Հոգու**խորհրդանիշնէ : Ջալալիսանսկրիտիցթարգմանվումէ<<կենդանություն>>, <<շունչ>> : Հայերենումշունչբառիհոմանիշնէհոգի(քանիշունչկազյուղում) , էակ , արարած : ԻսկհայկականլեռնաշխարումհնագույնհիթթիթականԱլալուաստվածություննառաջի նններիցէր , որտիեզերականՇունչ-Հոգիկենսաուժնէներկայացնում:/ **Ալալու, Կումարբի , Անու ,Թեշուբ/**

Ըստհնագույնկարգականոնի , մարդըերրորդությունէ . մարմին – շունչ-հոգի- Միտք-Ոգի : Նաիրմեջներառումէն՛կենդանականշունչ-հոգինև՛բարձրագույնմիտք- ոգին : Թաքնագիտականմիստիցիզմիտեսանկյունիցշունչ-հոգինմիտք-հոգուկացարաննէ,մարմիննէ , այնպես , ինչպեսնյութականմարմիննէշունչ-հոգուկացարանը : Շունչ-հոգումեջծնվումէմիտք-ոգին :

Այստեղանպայմանուզումեմիհիշելէպոսիայնդրվագը , երբիջևանատերըՍանասարիցգիշերելուվարձէպահանջում ՝ձիունմեկարծաթ ,Սանասարին ՝ կես : Սանասարըհիշեցնումէիրերիկարգը.

-Ափո՛, եսքեզկտամձիուէրկուարծաթ,

Իմզլխունիրեքարծաթ :

Աիաբառախաղիիմաստը. Մարդըերրորդությունէ՝մարմին , շունչ , ոգի : Ձինմարմինէնշունչ : ՔուռկիկՋալալինշունչ-հոգուիպոստասնէ,նաիրիրեշնչովէկոտորումթշնամիներիննանգամնեղանումէ,երբԴա վիթըմիպահվարանումէ .

Էյ , անիրավ, ընչի՞կըվախենաս,

Քանիմ’քութրիհեռջնեհան,

Երկուսկոմյեմշնչիլը՛սիեռջնկըհա :

Աիաթեորքանիզորգիտելիքէպարունակումիներիիավատամքը : Իսկմենք , 21-րդդարիառաջավորներսթերահավատքմծիծաղենքտալիս ,երբանզամունակչենքներթափանցելուայդգիտելիքիմակերեսայինշերտերնանգամ :

(<<ՍասնաԾռեր>> , հատոր 1,էջ 647 , Երևան 1936)

Բնականէ , որժողովրդականասացողնիրենժառանգվածհնագույն , պատրաստիկառույցընկալելուէրորպեսսյուժետայինպատումնայնիարմարեցներիրն որհավատամքին(օր՝ քրիստոնեությանը. Չափազանցգրավիչուտարրողունակվերարտադրությունէ ,,ՍասունցիԴավիթ,, մուլտֆիլմումՀայոցՏաճարիպատկերացումը) :Չէորնաընդամեննիմպրովիզատորէ , փոխանցող : Սակայննույնտրամաբանությամբգիտնականննառաջնորդվելուիրավունքչուներ : Արդյոքհարիրէգիտնականինծիծաղելնհամոզել ,թեհնագույնմարդիկմիամիտուտգետնեղելնիրենցուհետագաժամանակներիիամար աստվածներեն<<ստեղծել>>իրենցվախերիարդյունքում՝ շրջապատողիրերիցուանբացատրելիերևույթներից, նապաղրանցերգել, ներբողել ,այնէլ<<քանաձևերով>> ,որոնքժամանակակիցխելացիներսընկալելուունակությունչունենք : Այսօրբոլորոլորտներիգիտնականներըհնագույնխորհրդապաշտականթաքնագիտութ յունիցենզաղափարներներմուծում , բայցդեռէպոսըհեքիաթէհամարվում (իդեպ, հեքիաթիակունքնէլնույնգիտությունն է) :

Կցանկանայիմիհատվածմեջբերելհնդկական ,, Մահաբհարատայից,, ,որումբազմաթիվենհիշատակումներըսարսափելիսավերիչզենքերիմասին .<<ՎիմանանաներնակայելիարագությամբմոտեցավԵրկրիննարձակեցոսկուպեսշողշողացողբազմաթիվնետեր,հազարավորկայծակներ…Նրանցարձակածմռնչյունըասեսոռոտլիներիազարթմբուկից…Դրանիաջորդեցինկատաղիպայթյուններնհարյուրավորի

բեղենիորձանուտներ … Զենքիշոգիցայրվածաշխարհըցնցվեց ,կարծեստենդիմեջ…Ջուրըտաքացավ , անասուններըսատկեցին ; Հետոխորըլռությունիջավծովիվրա : Քամիներըսկսեցինփչել ,ևԵրկիրըլուսավորվեց ; Մահացածներիդիակներնահավորշոգիցանդամահատվելէին,նրանքայլևսմանչէինմ արդկանցնկամփոշուէինվերածվել,իսկկնդանիմնացածներըզրկվելէինեղունգներիցու մազերից … Դրանիցմիքանիտարիանցարևը , աստղերնուերկինքըծածկվածենամպերովուվատեղանակով… >>

Մահաբհարատայումնկարագրվածզենքերը(սաընդամենըմեկօրինակներ) զարմանալիորենմիջուկայինզենքենիիշեցնում ;<<ԲրահմայիփայտըկամԻնդրայիբոցըպայծառէր ,ինչպես 10 000 արևըզենիթում,ծուխըզուրկէրբոցից…>> :Սահասարակմարդուերևակայությանարդյունքչէ, այսօրինակըբերելէամերիկացիպրոֆեսորՋ. ՌոբերտՕփենհայմերը:*

Ջոն Բերռուզ <<Անհետացած մայրցամաքներ և քաղաքակրթություններ>>

Հնագույնէպոսներնուառասպելներըժողովրդականբանահյուսությանարդյունքչեն : Եվորևէհնագույնէպոսիհիմքումպետքէտեսնելնրախորհրդաբանականիմաստները , հասկանալայդհոգևորուղերձների***նպատակը;***Բոլորժամանակներիիմաստուններըորև էկարևորբանթաքցնելուհամարայնդարձրելենանթաքույց , դրելմանկանհայացքիառաջ՝հանելուկով , երգով , խաղով , հեքիաթով :Հասունացածպատկերացումներովուզիտակիցմարդուհամարայդզիտելիքները , բացիվերըն2վածմանկականտարբերակների , ամփոփվելենազգայինզարդանախշերի , ճարտարապետության , զարդերի ,գրականկոթողներիմեջ (հայկնոջիմաստությանշնորհիվգորզագործությանզաղտնիուղերձներիմացությանա րդյունքումհեքիաթիարքանփրկվումնապահիմաստությամբկառավարումէիրենավանդ վածերկիրը):

Եվահա , հնագույնհավատամքիսյուժետներնու<< հեքիաթային>>կերպարանավորումներըքրմերիկոդավորվածզիտականլեզուներ : Միհերիդռանարձանագրությունըդրաանիերքելիփաստագրվածապացույցներիցէ :

Միհերի դռան 14-րդ տողում գրված է Ուրարտական դիցարանի Արդին(Մուծածիր) քաղաքի Չորս գլխավոր Աստվածների մասին,որոնք հանդես են գալիս զույգերով ՝ իրենց կանանցով:

Խալդի-Հալդի/խ-հ/ -Ար-Ուարուբանի կամ Բագբարթու//Բագմաշթու

Բագ-բակ-արևի շրջանակ,Արևի կամ Աստվածային Լուսապսակի իմաստը

Բար-բառ խոսք և բաչիք,բար-բարի,բար-առաջապտուղք

Թու-տու կամ տից-դից

Արեգ-Շիվինի -Տուշպուեա

Siuni-siu-ini-տիվ-Լույսի և Օրվա Աստված,հետագայում՝Տիր

Արևի Աստված- Խորհրդանշանները- Արևի թևավոր սկավառակը,Կեռխաչն ու Ձին/Խորհրդանշաններին կհանդիպենք էպոսում/

Տուշպուեա-Կանացի իրանով թռչուն,որի թևերի մեջ Արևի սկավառակն էր

Թեյշիբանի-Հեբատ ԹԵՅՇԻԲԱՆԻ- Թեյ շի Բան ԹԵՅ- անձրև,ջուր

շի –սի/SI/ -Արև

Բան –խոսք

Խուբա Հեբա կամ Հեպատ-Երկնքի Աստվածուհին

Թեյշիբանին կանգնած է Ցուլի վրա՝ Կենաց Ծառին

DAMAR.UTU-ARAM.UTU

Ութու-Հութուրինի-Խուտուրինի

Այս և նմանատիպ մեջբերումներից հետո կրկին պետք է հիշել,որ Հայոց Դիցերը ժամանակի ընթացքում իրենց ,, ինքնությունը ,, փոխանցում են հաջորդ պանթեոնին ՝ Դիցարանին ։

ՄիհրիդռանարձանագրությունիցկրկինանդրադարձանենքԹեշուբաստվածությանը ;

ԹՀՈՐ-ԹԵՇՈՒԲ-ԹԵՅՇԵԲԱ-ՔԵՌԻԹՈՐՈՍ_ԹՈՐԳՈՄԱՏՈՒՆ

Միհրիդռանարձանագրություն-.Թեյշեբայինզոհվելէ**6 ցուլ 12 ոչխար**

,,ՍասնաԾռեր,, էպոսումՔեռիԹորոսը 40 փահլևաններիզլուխնէնվարգումէ 6-ոտանինժույզ: Ձիու 7-րդոտքըմրջյուններըկերելէին:Մրջյուննանդրաշխարհիխիմվոլնէ :(ՈւրարտականԹեյշեբանաստվածությանպատկերում/Ցուլիվրա/անզամզիտականտեղեկատվությունէդրված,ընդհուպհազուստիատրիբուտները.հազուստիվրայիքառանկյունիներըխորանարդինիստերիձևնէբնորոշում):

Ո՛չէպոսում ,ո՛չարձանագրությանմեջայստեղեկատվությունըքմահաճույքիկամէլպատահականզուգադիպության,առավելևսհորինվածքիարդյունքչեն . հնագույնհավատամքներումաստվածներինվերաբերողթվերըընորոշումենհիերարխիայումնրանցզբաղեցրածտեղը :ՔեռիԹորոսիմասինէպոսիտեղեկատվությունըլրիվհամապատասխանումէուրարտականարձանագրությանմեջԹեյշեբայինզոհաբերվողանասուններիթվաքանակին , շումերականթվայինհամակարգերիննհնագույթաքնագիտականծավալներին/Պյութագորյանդպրոց/ ; Նահամընդհանուրինդեվրոպականաստվածությունէ՝խուռիական , հիթթիթականևհայկական/Մ. Խորենացի- Թորգոմ/ ;

Խորանարդըհամարվելէ 2-րդծավալը ,էլեմենտնէհողը : Խորանարդնունի 6 նիստ 12 կողեզր,յուրաքանչյուրնիստը 4 եզրունի,քառակուսիէ ;Պյութագորյանդպրոցիգիտելիքով-40=4+0=4 ; Էպոսում՝40 փահլևաններ ; Խորանարդըտիեզերքիմոդելնէհամարվել , ունի 6 քառակուսինիստեր,որոնցիցյուրաքանչյուրըշումերականքառակուսումակերեսնէ , որընսարբազանչափէ . 1 IK=60.60=3600 /լայնությաններկարությանբազմապատիկը/ : Վեցայսպիսինիստերիբազմապատիկը՝ 21600 : Մեկ 0-յիկրճատումովայսթիվըդառնումէ 12 աստեղատներիցյուրաքանչյուրում 2160 տարիերկրագնդիգտնվելընտիեզերականառաջընթացությանօրենքիհամաձայն՝մեկպտույտը : Մեծտարին 25920 տարիէ-2160 X 12 :*

Եվայսպես , մինչօրս , քաղաքակրթվածհայհասարակությանը ,հայմանուկին , հայոգունուսումնականծրագրերում , դպրոցներում,որպեսմիջնադարյանժողովրդականբանահյուսություն՝ << ՍասունցիԴավիթ>>վերնագրովներկայացվումէհնագույնհավատամքայինկարգակառույցը :

Ակնհայտէ , որմերէպոսիհերոններըսոսկազգայինհերոններչեն , նրանքվաղնջականժամանակներումաստվածներէին : Ծովինարը՝ հայոցանձնազոհությանուիմաստությանչքնաղ ,,արքայադուստրը,, ,տիեզերականնախաջրերիաստվածությունէ ,երկվորկակեղբայրները `ջրածին-հրածինէակներ,նրանցպայքարըերկնայիննանդրաշխարհիվիշապներիհետէ : ՔեռիԹորոսնիրվեցտանինժույգովմեկօրումհարյուրավորկիլոմետրերէկտրում : ՄսրաՄելիքնէլաստվածությունէ /ստորինկանդրադառնանքգործառույթներին/: Մելիքըլուսնայինաստվածությունէ,աղերսվումէլուսնայինտարվա 3600 օրվահետ/պետքէիիշել ,որմեզանիցզողացվելէարևայինկալենդարը/**կալ-անդար**-մաքուրհայերենբառ/ ,Մելիքիգուրզը360 լիտր էկշռում : Դավիթը /Տավիթ / անվանուշ , քրիստոնեացվածտարբերակնէ : ՆաևՄելիքըհարազատեղբայրներեն `հորկողմից /արևայիննլուսնայինիպոստազներիկրողները , ինչպեսՀայկըևԲելը: ՀայկնԲելմենամարտըՄեծԼույսևԱրևիտիտղոսինտիրանալումենամարտէր :

ՆախաջրհեղեղյանԿիշքաղաքհաստվածՀեթանայի+ԷրիշկեզալիորդիԲելը՝Մարդուկ-ՄելողաքսԼուսնակիրԱստվածը,
փորձեցտիրանալԱրեգակիԱրևապաշտականտիտղոսին :
ԲելիհետմենամարտիժամանակՀայկըհաղթեցևհաստատեցիրՄեծԼույսԱրևիտիտղոս
ինտիրանալուիրավունքը :
ՀայերընվաճեցինժառանգականիրավունքովՄեծԼույսԱրևիտիտղոսըևԱրևապաշտու
թյունը: ՀեթանայիորդիԲելըժառանգեցԼուսինևԼուսնապաշտությունը:
Նախաջրհեղեղյանժամանակներիցմինչօրսէթանան՝ Բելիհայրը,դեռպայքարումէԱրե
գակինտիրանալուհամար: (
Իսկիրականումայսամենիգիտականապացույցներըտեղիենունենումմշտապես՝տիեզ
երքում . Հայկ-
Օրիոնհամաստեղությանմշտականհաղթանակըտիեզերքումհամապատասխանժամ
անակահատվածումապացուցվումէժամանակիզրոյացմամբ: 00:00
ժամինժամանակըկանգէառնումնապատիեզերքումժամանակընորացվումէ:Այսամեն
նարդենվաղուցապացուցվածէաշխարհիլավագույնգիտնականներիկողմից,բոլորհետ
ազոտություններնարվածենգերճժգրիտսարքերով:Բայցորամենակարևորնէ,Հայկհամ
աստեղությանհաղթականելքըևամրագրումըտեսանելիէհայկականբարձրավանդակո
ւմ)

Ժամանակնտարածությունչիճանաչումհայոցհիրեղենձին ՝ ՔուռկիկՋալալին: (Հետաքրքիրէ ՝
ինչուպատմաբաններընրանչեննույնացրելորևէզորարքայինժույզիհետ,ասենք,Բուկե
փալիկամԱրծիբիի) ՆաՄասնատանբոլորսերունդներիհետէ ,անմահէ
(ինչպեսանմահենԾովինարը, ՁենովՕհանը ,
ՔեռիԹորոսը,բայցայդանմահություննայլևերկրայինոլորտիպատկերացումներիցհեռ
ուէ. -ՔեռիԹորոսկսկծումեռավ,որիմացավՄհերիփակվել:
Այսինք,նրագործառույթնավարտվեց,նաայլևսանելիքչուներև ,,մահացավ,,):

Երկվորյակներիաներևույթհայրնէպոսումանանունէ
,գերագույնաստվածությունն է: Նրա<<ԽաչՊատրազին>> (որիմասինարդենխոսվեց)
տիեզերականխորհրդավորգոյությաննհավերժականկապիխորհուրդնէ ;
Այնպահպանումէ ,բայցևպատժումէ:
ՏիեզերականօրենքներիխախտելուարդյունքումԽաչըսևանումէ,
երբեմնիամենակարողությունիցայլևսզրկվումէաստվածազարմը: ԻսկՄասնաՏունը
՝այնէ՝ Հայոցաշխարհը , աստվածայինօրենքներիՏուննէ
(նայսամենըդաջվածէերկնքում
,երկնայինմարմիններիդասավորությանընթացքիքարտեզում,ինչիմասինգիտելիքնե
րիհիլուպահապաններնէինհենցհնագույնքրմերը) :

…Դավիթշորերէհան,տիլվացվեր,

Կնիկիրիշկեց՝էնորխաչվերթնին

Սնցերէրածուխիպես…

Կնիկ, եստ’էրթամՉմծկիկՍուլթանիմոտ,

Եսէրթմակոտորեմէլե…*

Աիաինազույնսրբազանմիօրենք .երդումըպաիելուկարգը : Կարիքչկաբացատրելու , որսաաստվածայինօրենքէ (հիմաէլասումեն՝եթեխոսքդչեսկարողանալուպահես,խոսքմիտուր,ինչըհավասարէեր դման) : Թ՛եմերէպոսում ,թե՛առասպելումերթմնակոտոր ,երթմնախախտլինելուդրվագներնայնքանխոսունեննհետևանքներնանխուսափելի,որ կասկածիտակդնելմերԵրկրիաստվածայինօրենքներիերկրիրլինելուփաստը, առնվազնծիծաղելիէ : Սասնատաներեքսերունդներըխախտումենօրենքը,առասպելումխախտումէուխտըևԱ րաԳեղեցիկը ;Պատիժնանխուսափելիէուդաժան,աստվածչիներումառաջինհերթինիրընտրյալների ն(զավակներին): ՀայոցՏանարականճյուղնիրավունքչուներխախտելուամուսնականերդումը(Արևիիպո ստասըկրողներըԼուսնիիպոստասըկրողկանանցհետլինելով՝ կործանվումէին): Էպոսիբոլորսերունդներըաստանդականենդառնումկամորբենկամկիսաորբ(կանաև մինրբությունէլ. նրանքհեռանումենՍասունից,որովհետևսերնդիմեջավագներըչէին: Այսօրենքինհետևումենհետագաբոլորժամանակներում,արքայականընտանիքումզահ աժառանգիցբացիմյուսարքայազուններըչէինապրումպալատում) : Եսառանձինուշադրությունեմմիշտդարձրելայսփաստիննառիթեղածդեպքում (եթելսարանըհարմարէ) միշտշեշտելայսփաստը: Եթեմիկողմդնենքննությանառարկադարձածերկնայինմարմիններնուդրանցազդեցու թյունըմարդկությանվրա,ապամեկանգամէլ ,ավելորդանգամկզգանք,թեորքանորբէմերազգնէլիրդիցերինման(զուցեհեռացելենքմե րաստծուցուորբացել):

Բոլորժամանակներումհավատամքայիններևույթներըզուգորդվելենծիսակարգե րովևամրապնդվել , պահպանվելծիսակատարություններով :

…Մելիքսեթքահանանէկավ,

Թոնդրանվերակնքեց .

ՋոջտղիանունէդիրՍանասար ,

Պստիկին ՝էդիրԲաղդասար :

Մերէպոսումբոլորհավատամքայինժամանակահատվածներինհատուկծիսակարգերեն (թե՛հեթանոսական, թե՛արխայիկ….ժկ) : Մեռնող , հոգինտվողազգականիզլուխըծնկինպահելըհնագույնհեթանոսականսովորությունէ.

…Մերադաթէնէ, ովմեռնի,

Գլուխղնիազգականիծնկանվերա

Հոգինտաաստըծուն :

ԴավիթԱստղկանզլուխէդիրվերիրծնկան,

Էնորքոռցընկավ,հոգինէտու,

Դավթիուշգնաց…*

Կարծումեմչափազանցուսանելիէայսհատվածնէլ,խիստկարևորիդումմերօրերին: Եվամեննինէլպատահականչիհատվածիընտրությունս :

Մեզիայտնիհամահավաքբնագրիցգիտենքմիայն , որԴավիթնուՊարոնԱստղիկըչենճանաչումիրար ,բայցգիտենիրենցշատմոտազգակցականությունը : ԵվհենցարյանկանչիանբացատրելիությանմդումովԴավիթըվերջինպահինհասնումէիբարյունակիցհարազատիվերջինշնչիննտոհմականդարավորկարգըկատարում : Թենբառացիչիասվում,որՊարոնԱստղիկնէլիիրավժառանգըՍասնաՏանկառավարման , բայցէպոսնիրենիհասկացողներիհամարչափազանցխոսունէ : ԵսէլվերջապեսընկալեցիԱստղիկինպարոնովկոչելուուղերձը : ՆաՑռանՎերգոյիորդինէր,մեծիիրավունքովՎերգոն,ապաիրսերունդներըպետքէկառավարեինՏունը,բայցՎերգոնթույլէր ,նսասունցիքընտրեցինՄհերին : Աստղիկիզլուխըդնելովիրաջծնկին՝Դավիթըհնագույնծիսակարգէիրականացնումնապաժառանգումէմահացողիտոհմականիրավունքները(անվանիետկապվածասելիքնայնքանշատէ,որդրանանդրադառնալչեմկարող,միայնկրկինիիշենք,որհնագույնհավատամքայինկառույցներումբոլորիհատուկանուններնութվերընպատակայինկոդավորումներեն) :

,,ՍասունցիԴավիթ,, էպոսումառկաէինհինհայերիկոսմիկականհնադարյանառասպելները , որոնքստեղծվելենՀայաստանինախապատմականկյանքիհազարամյակներիընթացքում , նականատեսներիունրանցհետնորդներիհիշողությանմեջդրոշմվածպատմականիրադարձություններըմիաձուլվել , միմիասնականամբողջությունենկազմել , երանգավորվածպատմականությանարտաքիններևույթով>>:

Հայկականինագույնէպոսիմասինմիջնադարյանհայպատմիչներնակնարկներե
նարել :
Ինչպե՞սկարողէրԽորենացուպեստիեզերականմակարդակիգիտնականըչիմանալդրա գոյությանմասին,չգիտակցերփոխանցմանկարևորությունը : Սակայնակնհայտէ , որքրիստոնեականիոգևորայրերիհետապնդումներնանխուսափելիէին : Այնուամենայնիվ , իրմեծությանըհամեմատ, Քերթողահայրըմիջոցէգտելանդառնալիությունիցփրկելուպատառիկները , զուցեհուսալով , որկլինենպահպանվածմյուսպատառիկներըփրկելուանձնազոհներ(քրմերըզուցե): ԳուցեհենցմիայնԽորենացինէլժամանակինիմացելէ , որէպոսըհնագույնկրոնիսուրբգիրքնէեղել, մեծագույնզգուշավորությամբմեզէհասցրելիրհոգունառավելհարազատթվացող ,այնէ `կարևորմասնիկները(Վահագնիծննդյանմասինառասպելը,որնանգամԽորենացուհա ցրածչափովչգիտենք) ` հուսալով , որերբևէկվերագտնվիամբողջը :

<<Այնմասերիվերաբերյալ, որոնքզուտառասպելականբնույթենկրում , հինհեղինակներիմոտկանորոշակնարկներ: ԴրանցթվումպետքէիիշատակելՄովսեսԽորենացուանունը , որըխնամքովպահպանելէՀայաստանիհնագույնկոսմիկականէպոսիբազմաթիվհատվ ածներևսիրովհաղորդումէ>> :*

ՀովսեփՕրբելինէ ,որ<<ՍասնաԾռեր>>ըներկայացնումէորպեսկոսմիկականէպոսևհնագույնառասպելնե րըհամարումէէպոսիհատվածներ : Այսօր , սակայն ,մենքդեռցանկությունչունենքհաշվինստելուփաստիհետ :

(<<ՍասունցիԴավիթ>> [290,մասIV,[6])

(<<ՍասունցիԴավիթ>> [278[1])

(Հ. Օրբելի<<Հայկականհերոսականէպոսը>><Երևան 1956 [71-79])

(Հ. Օրբելի<<Հայկականհերոսականէպոսը>><Երևան 1956 [64])

Անչափմեծէփափագս`ուսումնասիրելմերէպոսը,սակայնդատրվածէմիայնմեծե րին :
Ինձուրեմնմնումէկրկինուկրկինընթերցել,լսել,ունկնդրել,փորձելուղղակիաննշանչափ ովզոնեհասկանալմեծգիտնականներիվերծանումները :

Օգտվումեմինձընձեռվածհնարավորությունիցներկայացնումմերէպոսիգաղտ նիուղերձը : Այնդրվածէվերջինճյուղում :Այսհնագույնհամակարգիվերջինդիցը`

ՓոքրՄիհերը ,Ագռավաքարումփակվածսիմվոլէդառնում : Նաներկայացնումէժամանակներիվերջը

:ԱյսինքՓոքրՄիհերըխորհրդաբանումէտիեզերականժամանակներիսկիզբըևվերջը : Ե՞րբէնադուրսգալուԱգռավաքարից ,ի՞նչէլինելուդրանիցհետո :Արդյո՞քմարդկությունըբարունլավիակննկալիքպետքէունենա:

Երբցորենեղավքանցմասուրմի ,

Ուզարինեղավքանցընկույզմի,

Էնժամանակիրամանքկա , որելնենքէդտեղեն :

Մերժողովրդականասացողներըչհասկանալովայսուղերձիխորհրդաբանությունը՝աղավաղվածիմաստովէլփոխանցելեններունդներինթյուրպատկերացում : Փաստորենմարդկությունըսպասումէաշխարհիկործանմանը՝ նորիուլավիակննկալիքով՝չիմանալովթաքնագրվածճշմարտությունը : Այսշրջափուլընյութականաշխարհիվերջնէ<<ավետում>>; ՓոքրՄիհերըտիեզերականշրջափուլիավարտնէունևսկիզբը : Բայցայսվերջին<<աշխարհը>>չիկրկնելունմանչիլինելունախորդներին : ԳերեզմանիցԴավիթըորդունվրջինպատգամնէհղում ՝ մտնելԱգռավաքար :

Քոտեղնէնտեղնի,չուրանծինծնանի , անմախմեռանի :*

ՓաստերենՓոքրՄիհերըկարողէմեռնել, նաէմիականծիննել,անմահնել(անմահըլլաս,անժառանգըլլաս) : Նատիեզերքինյութականշրջափուլիվերջում ,իրմեջներառելովաշխարհիբոլորհոգիներին , վերացնումէնյութականտիեզերքըևանցնումէդեպինոր՝հոգևորոլորտ ; ՓոքրՄիհերը՝որպեսնյութականաշխարհըկործանողնմարդկությանըդեպիհոգևորոլոր տտանողվերջինաստվածություն , պահպանվածձևովգոյությունունիբոլորինագույնուսմունքներում , սակայնհայկականէպոսըայսառումովբացառիկէ ,այնլիարժեքներկայացնումէհնագույնաշխարհճանաչողությունըևնյութականտիեզեր քիծավալումնիրամբողջականփուլերով , մինչևբարձրագույն՝հոգևորսֆերա : Եվվերջապես՝քարայրըխորհրդանշումէերկինքը : ՄհերըփակվումէԱգռավաքարում ,Քրիստոսիմարմինը<<փակվում>>էքարայրումմինչհամբարձվելը :

Ինչպեստեսնումենք,հնագույնկարգակառույցներումամենինչիր<<տեղում>>է , ամենինչունիիրգիտականբացատրությունը :

ՉիկարողացելայսճշմարտություններնանտեսելնույնիսկմեծնԹումանյանը(Թումանյանըզաղտնիդպրոցիսաներիցէր,նաչմիայննա) . <<…այդառասպելական(դիցաբանական , միթնոսական) պատմություննէ

,որկազմումէամենազգիգրականպատմությաննախադուռը :
Նրաստեղծագործությանմեջգործչունենքմահաձույքնուֆանտազիան :
Առասպելըանխուսափելի , տեսողականերևույթէ ,
բացատրելիպրեսպեկտիվայիօրենքներով ,
որինենթարկվումէտարածությաննմաննժամանակը>>:*

Ինձ համար վերծանելով այս հնագույն գիտելիքներն ու ճշմարտությունները՝ես հույս եմ փայփայում,որ ակադեմիական մակարդակով այս գիտելիքը գոնե հայ ուսանողին հասանելի է: Բայց քանի որ մանկական տարիքում արմատացած գիտելիքն այլևս անհնար է լինում հերքելի դարձնել,ապադպրոցական դասագրքերի՝ արդեն հնացած տարբերակներն առնվազն բավարար չեն,որպեսզի հետագայում հայ մարդը ,,հաշտվի,, իսկությունների հետ(սա իմ կարծիքն ու համոզումն է) :

,,ՍասնաՏուն,, էպոսըէզակիէ:
Այնազգայինէզակիներաշխարհէուէզակիհայացքդեպիտիեզերք :
Հայկականէպոսնուսումնասիրել,կնշանակենրահիմքումընկածհնագույնհավատամքի աշխարհճանաչողություններքինէությանմեջխորանալևփորձելվերականգնելայդհնագ ույնհավատամք-
կառույցիընդհանրականպատկերըուփորձելիմանալնրաներքիննպատակայնությունը ՝ ուղերձը>> ;*

[Հովհ. Թումանյան- Հոդվածներևհրապարակումներ,հատորII,1983,էջ 301]

<<ՍասունցիԴավիթ>> , էջ 417

ԱրթուրԱրմին<< ՍասնաՏուն>>հնագույնհավատամք-էպոս ,[13]

Օգտագործվածգրականություն

ԱրթուրԱրմին<< ՍասնաՏուն>>հնագույնհավատամք-էպոս

Հ. Օրբելի<<Հայկականհերոսականէպոսը>><Երևան 1956

Հովհ. Թումանյան- Հոդվածներևհրապարակումներ,հատորII,1983

<<ՍասունցիԴավիթ>>համահավաքբնագիր

www.podarilove.ru –
ՋոնԲերոուզ<<Անհետացածմայրցամաքներևքաղաքակրթություններ>>

www.karinehayrapetyan1.wixsite.com –<<Հայոցհինննորհավատքը>>

Սերգեյ Վարդանյան <<Հայոց մայրաքաղաքները>>

Հրաչյա Աճառյան –Հայերենարմատական բառարան Երևան 1926